

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Doktori értekezés

Szeghő Patrik

A tartós béke bajnokai:

Délszlávbarát brit értelmiségiek küzdelme egy egyesült délszláv állam létrehozásáért az első világháború során

Tézisfüzet

Történelemtudományi Doktori Iskola

Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Program

Programvezető: **Dr. Szilágyi Ágnes Judit** habilitált egyetemi docens

A doktori bizottság elnöke:

Dr. Székely Gábor professor emeritus

Hivatalosan felkért bírálók:

Dr. Beretzky Ágnes egyetemi docens

Dr. Juhász József habilitált egyetemi docens

A bizottság titkára:

Dr. Virovecz Nándor egyetemi tanársegéd

A bizottság további tagjai:

Dr. Jeszenszky Géza egyetemi tanár

Prof. Dr. Frank Tibor egyetemi tanár

Témavezető:

Dr. Búr Gábor habilitált egyetemi docens

Budapest, 2018

Célkitűzés és módszertan

A doktori értekezés a délszlávbarát brit értelmiségiek szerepét vizsgálja az egyesült délszláv állam létrehozásában azzal a céllal, hogy feltárja hogyan és milyen mértékben befolyásolta a délszláv eszme értelmezésük a brit délszláv-képet, valamint a békerendezés kérdéseit.

A doktori értekezés megírását kiterjedt kutatási folyamat előzte meg Budapesten, Zágrábban, Belgrádban és Londonban egyaránt, így a disszertáció a források széles skálájára épül. Mindezek között megtalálhatók korabeli könyvkiadványok, vitairatok, visszaemlékezések, cikkek és levéltári dokumentumok is, amelyeket a londoni Imperial War Museum, a National Archives és a School of Slavonic and East European Studies levéltárának (University College of London) falai között lelhetők meg. Ezen forrásokból körvonalazódik, hogy a délszláv-barát lobbisták egyrészt milyen módszerekkel propagálták a délszláv egységmozgalom eszméjét Nagy-Britanniában, másrészt, miként sikerült a szigetországi szerb-képet gyökerestül átalakítaniuk. A délszlávok ügye mellett kifejtett propagandába a Szerb Segélyalap, valamint a Koszovó-napi Bizottság kiadványai és sajtó megjelenései, továbbá a háború sújtotta Szerbiában önkéntes szolgálatot vállaló brit egészségügyi alakulatok háborús naplói és visszaemlékezései nyújtanak betekintést. A forráskiadványok közül az értekezés Seton-Watson kiterjedt délszláv levelezéseire épít (*R. W. Seton-Watson and the Yugoslavs: Correspondence 1906–1941*), amelyekben végig követhető a történész nézeteinek változása és az egyesült délszláv állam megalakításában játszott szerepe is. Henry Wickham Steed kétkötetes memoárja mellett (*Through Thirty Years, 1892–1922*), a disszertáció David Lloyd George, Harold Nicolson, Tomáš Masaryk, George Allardice Riddell, Carlo Forza, Lord Northcliffe és Frano Supilo első világháborús visszaemlékezéseit is vizsgálja. A téma feldolgozását jelentős mértékben segítették a brit külügyminisztérium korabeli anyagai (Foreign Office Public Records), valamint Seton-Watson és Arthur Evans levéltári iratai (R. W. Seton-Watson Papers, Sir Arthur Evans Papers).

Szakirodalmi áttekintő

Az értekezés témájával kapcsolatos szakirodalmat vizsgálva elmondható, hogy R. W. Seton-Watson és H. W. Steed tevékenységét a Habsburg Birodalommal, Magyarországgal és a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban Arthur May, Ágnes Beretzky, Géza Jeszenszky, László Péter, Mark Cornwall, Nicholas Miller munkái részletesen feldolgozták. Mindazonáltal nem készült még olyan átfogó munka, amely a két elvbarát szerepét vizsgálta volna az egyesült délszláv állam létrehozásával kapcsolatban. A korábban Kosta Milutinović, Stjepan Matković és Ubavka Ostojić-Fejić által publikált történelemtudományi munkák Seton-Watson és a délszláv-kérdés egy bizonyos elemére összpontosítottak. Ezen tanulmányok többsége évtizedekkel korábban íródott, és a történész délszláv levelezéseire, valamint személyes találkozásaira épültek, következésképp kevesebb figyelmet fordítottak arra, hogy megvitassák és végig kövessék Seton-Watson felfogásának változását a délszláv-kérdéssel kapcsolatban.

A délszláv állam létrehozásában vállalt szerep H. W. Steed esetében az Elnyomott Nemzetiségek Kongresszusára és a párizsi békekonferencia eseményeire korlátozódik a fellelhető szakirodalomban. Kétségtől eltekintve Steed és Seton-Watson gyakran visszatérő szereplők olyan tanulmányokban amelyek a nemzetiségi kérdés és a Habsburg Birodalom felbomlását taglalják. Habár ezek a – Cristopher és Hugh Seton-Watsonhoz, Harry Hanakhoz, Jeszenszky Gézához, Mark Cornwallhoz, Péter Lászlóhoz és René Albrecht-Carriéhez köthető – munkák a két elvbarát széles körű első világháborús tevékenységét is feldolgozzák, a délszláv-barát brit lobbizervezetek szerepe a brit külpolitika és közvélemény formálásában a délszláv-kérdés kapcsán ezidáig feltáratlan maradt.

Hasonló úr mutatkozik a szakirodalomban a brit egészségügyi alakulatok háborús visszaemlékezéseivel kapcsolatban is, amelyeknek meghatározó részük volt abban, hogy Szerbia a brit közvélemény számára elfogadható, hősiesszövegszerűvé lépett elő. A Szerbiában tevékenykedő brit egészségügyi alakulatok történetét Monica Krippner, Ivana Lazovkić és Radmila Sujić tanulmányai lefedték, továbbá széles körű szakirodalom áll rendelkezésre – Aleksandra Horváth, Andrew Hammond, Barbara Korte, John Allcock, Maria Todorova és Wendy Bracewell révén – a női útirajz irodalommal és a brit Balkán-képpel kapcsolatban is. Ennek ellenére, az egészségügyi alakulatokban szolgáló nők háborús naplójának és visszaemlékezéseinek szerepe a délszláv-barát propaganda szemszögéből nem került korábban vizsgálat alá.

Az első világháború és az egyesült délszláv állam kérdéseit James Evans, Ivo Lederer, Dragan Živojinović, Andrej Mitrović, Kosta Pavlowitch, Dejan Djokić, Čedomir Antić, Dragoslav Janković és René Albrecht-Carrié munkái a délszlávok közötti viszony változásának és az Antant hatalmak háborús politikájának szemszögéből vizsgálták. A jelen értekezés mindezen munkák kiegészítéseként szolgál az által, hogy feltárja milyen mértékben volt képes a brit délszláv-lobbi befolyásolni és alakítani a háborús politika irányvonalát. A disszertáció a szövetséges hatalmak közötti kapcsolat alakulását a délszláv-kérdés és annak rendezésére tett kísérlet tükrében taglalja.

Következtetések

Az első világháború kitörésekor a délszláv egység ügyét egy kis, de befolyással és kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkező brit csoport vállalta fel, akik a délszláv-kérdés megoldását a Habsburg Birodalom feldarabolásán keresztül látták megoldhatónak. A brit szlávbarátok közül a jugoszláv eszme legelkötelezettebb pártfogóivá Henry Wickham Steed és Robert William Seton-Watson léptek elő, akik a szigetország közvéleményét és vezetőit csakhamar megismertették mind a nemzeti önrendelkezés gondolatával, mind a délszláv-kérdés megoldatlanságának vélt veszélyeivel. Az egyesült délszláv állam létrehozása a háború elején egy olyan grandiózus terv részévé avanszált, amely a kontinentális erőegyensúly helyreállítása érdekében Közép-Európa független nemzetállamokká történő átrendezését kívánta. Seton-Watson, Steed és elvbarátaik a délszlávok nemzeti egységtörekvését nemcsak a háború kitörésének egyik meghatározó okaként láttatták, de érveik szerint a délszláv-kérdés józan és időtálló rendezése volt a tartós európai béke záloga is. Ezen nézetekből kiindulva Steed és Seton-Watson több hosszan tartó és kiterjedt propagandakampányt indított a Habsburg Birodalom megsemmisítésre, amelyet a háború megnyerésének egyetlen meggyőző megoldásaként propagáltak.

A humanitárius segítségnyújtás és Szerbia katonai sikerei megteremtették a lehetőséget arra, hogy a brit délszlávbarátok bemutassák a délszláv egység ügyét Nagy-Britanniában. A Szerb Segélyalap és a Koszovó-napi Bizottság tevékenységének köszönhetően a szerb-kép gyökeres változáson ment keresztül a háború első éveiben. Mindamelllett, hogy Szerbia korai

háborús sikereit a szövetséges hatalmak számára tett elévülhetetlen szolgálatként propagálták, a szerbbarát lobbizervezetek kihasználták a brit közvélemény általános büntudatát, amelyet Szerbia háborús cserben hagyása váltott ki. A közös háborús élmények hozadékeként a Szerbiában szolgáló brit egészségügyi alakulatok beszámolóit tovább erősítették a szerb-barát brit érzelmeket. Több nagyszabású propaganda kampánynak köszönhetően 1916 első felére Szerbia szigetországbeli megítélése annyira számottevő fordulatot vett, hogy a kis balkáni állam a legnépszerűbb kelet-európai országgá lépett elő Nagy-Britanniában. Ezzel egyidőben a „szerb” jelző a „délszlávval” vált egyenlővé, miközben a közvélemény elfogadta a propagandisták azon nézetét, hogy a szövetséges hatalmaknak kötelessége megjutalmazni Szerbiát azzal, hogy teljesítik tizenkét millió délszláv vágyát egy egyesült délszláv állam létrehozásával.

A szerb-kép átalakulása ellenére a délszláv egység ügye politikailag nem haladt előre egészen az első világháború utolsó évéig. Bebizonyosodott, hogy a közvélemény megnyerése könnyebb volt, mint meggyőzni a brit felső vezetést arról, hogy az egyesült délszláv állam létrehozása egybecsengett Nagy-Britannia elsődleges érdekeivel. A valóságban a brit kormány a Habsburg Birodalom túlélésével számolt, ezért sem egy egyesült Jugoszlávia, sem a közép-európai térség átrendezése nem került napirendre. Mi több, a háború mielőbbi megnyerése érdekében a stratégiai érdekek és szükségszerűségek háttérbe szorították a nemzeti önrendelkezés gondolatát is, amikor a területi jutalmazás ügye felmerült egy-egy potenciális szövetséges országgal való tárgyalás során.

A Nagy Háború kedvezőtlen alakulása és a Jugoszláv Bizottság eredménytelene okán Seton-Watson és Steed mozgósította mind a brit délszlávbarátokat, mind a nemzetiségi elv szigetországi támogatóit, és megalapították a *New Europe* politikai hetilapot, valamint a Nagy-Britanniai Szerb Társaságot 1916 nyarán. Ezek a kezdeményezések nyitányát képezték egy kiválóan szervezett, jól összehangolt propagandakampánynak, amely nyíltan a Habsburg Birodalom presztízsének aláásását, és a dualista államalakulat megsemmisítését tűzte ki célul. Összhangban a célokkal a Szerb Társaság közvetítőként lépett fel az olasz kormány és a délszláv politikai tömörülések között azzal a szándékkal, hogy a két fél megbékélése nyomán meggyőzze a brit kormányt a titkos londoni szerződés rendelkezéseinek visszavonásáról, valamint Ausztria–Magyarország felbomlasztásáról. Ezzel párhuzamosan, a *New Europe* csoport írásai a világháborút egy új kezdet lehetőségének mutatták be az európai földrész történetében. Az új európai rend azonban megkívánta egy egyesült és erős délszláv állam létrehozását, amely a háborút követően a német területi és gazdasági törekvéseket ellensúlyozta

volna. Az eltökélten Közép-Európa határainak átrendezéséért síkra szálló *New Europe* csoport egyoldalú és elfogult cikkei hosszú távon szerepet játszottak a kelet-európai régiót és a nemzetiségi kérdést érintő szigetországbeli tájékoztatatlanság felszámolásában. Tevékenységüknek köszönhetően a háború végére az európai újrendezés ügye támogatókra lelt a brit külügyminisztérium berkeiben is, akik közül többen is a brit békeküldöttség tagjaként a háború utáni Európa határait rajzolták meg.

Alulértékelve a horvát és szerb hagyományok és politikai kultúra közötti különbséget, Seton-Watson és Steed nem érzékelte a veszélyét annak, hogy a közös jövőbeli délszláv állam belső szerkezetének részletei kidolgozatlanok maradtak. A háború előtti negatív szerb-képük a háború végére Nikola Pašić szerb miniszterelnök és körére szűkült le, miközben mindketten nagyra értékelték a hősi kis szerb nép háborús erőfeszítéseit. Túlértékelve a jugoszláv eszme jelentőségét mind a Monarchia délszlávjainak körében, mind Szerbiában, a két elvbarát úgy vélte, hogy a – szerb kormány és a Jugoszláv Bizottság által kibocsátott – korfui nyilatkozat rendelkezései kellő garanciát biztosítottak arra, hogy megakadályozzák a szerb politikai életben – általuk – kisebbségnek vélt Pašić-ot abban, hogy egy centralizált, Belgrádból irányított délszláv egységállamot hozzon létre. Ezen véleményük és optimizmusuk elsősorban Seton-Watson azon feltevésén nyugodott, hogy a szerb politikai elit felkarolta a délszláv egyenlőség és egyesül programját.

Elmondható, hogy korának egyik legismertebb brit délszláv szakértője, Seton-Watson figyelmen kívül hagyta a szerb nemzeti gondolkodás kialakulásának körülményeit, és nem vette észre, hogy a délszláv eszme könnyen a nagyszerb törekvések eszközé válhat. A valóságban a skót történész nem értette meg annak a szerb nemzeti eszmének a jellegét, amely a nemzetépítés és az összes szerb egy államban történő egyesítése vezérelt. A határozott céljaival a szerb nemzeti identitás erős és rugalmatlan volt, amely párhuzamosan alakult ki az újkori központosított, polgári szerb állammal. Ennek tükrében a történész azon feltevése, hogy a szerbek átadnák vagy megosztanák egy jövőbeli Jugoszláviában a vezető szerepet a délszláv testvéreikkel felettébb naiv feltevés volt. Ellentmondóan, amíg Seton alkalmatlan vélte a horvátokat és a szlovénokat arra, hogy önálló államokat hozzanak létre, addig mindkét népet az egyesült délszláv állam vezetőinek szánta.

Frano Supilo hatásának köszönhetően, Seton-Watson sohasem számolt egy független Horvátországgal, és megingathatatlanul kiállt egy egységes délszláv állam létrehozása mellett, amely a háború utáni időszakban Németország gazdasági és katonai terjeszkedésének gátja, valamint a kontinentális erőegyensúly sarokköve lett volna. Mindezek az elképzelések

megkívánták Ausztria–Magyarország feldarabolását, így a történész elvetette a Birodalmon belüli délszláv autonómia vagy több független délszláv utódállam ötletét. Mindazonáltal Seton nem érzékelte, hogy a monarchiabeli délszlávok körében erősödő össz-jugoszláv érzelmek – amelyet Szerbia Balkán-háborús sikeri váltottak kis – a szerb terjeszkedést segítették, amely a Habsburg Birodalom elpusztítása mellett egy nagyszerb állam létrehozását kívánta. A szerb és horvát pártok együttműködése a Horvát-Szerb Koalíció keretében mindezeket a célokat segítették, s valójában lehetőséget biztosítottak Belgrád számára abban, hogy befolyással legyenek Horvát-Szlavónország politikai életére a Szerb Független Párton keresztül.

A jugoszláv eszme a 20. század hajnalán éledt újra és vált politikai mozgalommá a Horvát-Szerb Koalíció révén. Seton-Watson túlértékelt a politikai együttműködést, amelyet a délszláv eszme széles körű elfogadottságának fő bizonyítékának vélt. A valóságban azonban a Horvát-Szerb Koalíció két nemzet opportunistá politikát folytató szövetsége volt az osztrák és a magyar kormányokkal szemben. Következésképp a szerb-horvát politikai platform a közös célok és ellenfelek miatt jött létre. A zárai nyilatkozat néven ismert közös kiáltványuk kifejtette igényüket egy a dalmát tartomány Horvát-Szlavónországhoz csatolásával kialakítandó délszláv állam létrehozására a dualista államszerkezeten belül. A nyilatkozatban kimondott testvériséggel és a politikai értelemben vett nemzeti egyenlőséggel a kétévtizedes ellenségeskedés – amely a horvátok politikai elnyomása és a szerbek kivételezett helyzete miatt alakult ki – formálisan megszűnt. Mindez azonban másodlagos, semmint valódi fontosságú volt a monarchiabeli szerbek szemszögéből.

A délszláv ismerőseinek szerbbarát érzelmei mellett, Seton-Watson hite a jugoszláv eszme támogatottsága mellett a Horvát-Szerb Koalíció választási sikeréből fakadt. Szem előtt tartva, hogy Horvát-Szlavónország lakosságának mindössze két százaléka tett eleget a választójogi cenzusnak, vitatható, hogy a koalíció a társadalom többségének véleményét képviselte. Az egyesült délszláv államban tartott, általános választójogon alapuló első választáson (1920. szeptember) a Horvát Köztársasági Parasztpárt – egy monarchistaellenes politikai tömörülés, amely az eddig szavazati jog nélküli horvát parasztság támogatását bírta egy olyan új királyságban, amely állítólag a délszlávok önrendelkezési jogán nyugodott – szerezte meg a horvát szavazatok jelentős többségét. Amellett, hogy mindez alátámasztja a délszláv egyesülés visszasságait és a horvátok csalódottságát a békeszerződésekkel kapcsolatban, a választási eredmény azt is bizonyítja, hogy – ellentétben a Jugoszláv Bizottság és a brit párfogóik állításával – a jugoszláv eszme nem volt mélyen beágyazva a horvát

társadalomba, mi több a jugoszlávizmus horvát támogatóinak csekély kapcsolata volt a paraszti tömegekkel.

Seton-Watson és Steed a korfui nyilatkozatot egy demokratikus és erős jövőbeli délszláv állam alkotmányos keretként propagálták, és meg voltak győződve arról, hogy az egyezmény a föderális államszerkezet győzelmét hozta egy központosított állam vízójával szemben. Habár az egyezmény valóban Pašić és Trumbić közötti kiegyezésen alapult, a szerb miniszterelnök azonban ügyesen kihasználta a horvát emigráns politikai vezetők naivitását és egy centralizált közös állam alapjait rakta le. A „nemzeti egység” fontosságát hangoztatva, Pašić véleménykisebbségbe kényszerítette Trumbić-ot és elterelte a találkozó résztvevőit a föderális államszerkezet gondolatától.

A rapallói szerződés megkötésével (1920. november) a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság elnyerte végleges határait. Annak ellenére, hogy a délszláv területi igények többségét kielégítették a békeszerződések, a közös délszlávok állam létrehozása felemás eredményt hozott, hiszen határai között olyan népek egyesültek, akiket évszázadokig tartomány- vagy országhatárok választottak el egymástól, és akikben a közös nyelven kívül kevés azonos volt. Az egyesült délszláv állam különböző kultúrájú és politikai hagyományú délszláv területek önkéntes egyesülésével jött létre. Az eltérő hagyományok, hitek és történelmi tapasztalatok keveredésével Jugoszlávia a háború előtti soknemzetűségű európai birodalmakra hasonlított, magában hordozva a lehetőséget, hogy egy olvasztótégellyé vagy szaporodó viták forrásává váljon. Hosszútávon nyilvánvalóvá vált, hogy a közös nyelv nem volt elegendő összetartó erő ahhoz, hogy egy jól működő, a liberális demokrácia elveire épülő polgári Jugoszlávia működőképességét megőrizhesse.

Az első világháború eseményei végül megteremtették a feltételeket a délszláv egység megvalósítására. Mindazonáltal a jugoszlávizmus horvát szószólói és brit patrónusaik nem tudták megteremteni azokat a politikai garanciákat, amelyekkel elkerülhető lett volna, hogy az évszázados hagyományokkal bíró horvát államiság feloldódjon a szerb elit által dominált egyesült délszláv királyságban. Politikai engedményekkel kecsegtetve, Pašić megvesztegette az Alkotmányozó Nemzetgyűlés muzulmán délszláv, török, illetve albán képviselőit, és a többséget biztosítva egy centralista államot létrehozó alkotmányt (Vid-napi alkotmány) fogadtatott el 1921. június 28-án. Mindennek eredményeként a dualizmus kori tapasztalatokra alapozva a horvát politikai vezetők folytatták a taktikai alkudozás hagyományát a világháborúk közötti időszakban is azzal a céllal, hogy kialakíthassanak egy olyan horvát autonómiát, amely ellensúlyozná a szerbség politikai hegemoniáját. A horvát politikai törekvések és különcködés

– amely a horvát történelmi államjog túlhangsúlyozására épült – azonban olyan törésvonalakat eredményeztek a délszláv államban, amelyek a többi etnikum nemzeti és esetenként szeparatista törekvéseit is ösztönözték.

A délszláv királyság felbomlásából Josip Broz Tito szocialista mozgalma profitált. Az idős, betegeskedő és a kelet-európai történepektől megkeseredett Seton-Watson a második világháború után visszavonult mind az egyetemi katedrától, mind a politikai újságírástól. Tito és a kommunisták hatalomra kerülése ironikus módon nemcsak, orvosolta a nemzeti sérelmeket egy föderalizált államszerkezetben, de egyben az Új Európa elképzelés, valamint a polgári és demokratikus elvekre épülő jugoszlávizmus bukását is jelentette. Habár Új Európa építői, Henry Wickham Steed és Robert William Seton-Watson soha nem bánták az egyesült délszláv állam létrehozását, Jugoszlávia története nem volt más mint közös országba kényszerített népek államának hosszantartó dezintegrációja. Következésképp a délszláv-kérdés megoldása helyett Steednek és Seton-Watsonnak közvetetten szerepe volt a délszláv problémák halmozódásában, amelyek közül egyeseket még a 21. század hajnalára sem sikerült megoldani. A párizsi békekonferenciától egészen a délszláv polgárháborúig végig követve az eseményeket, elmondható, hogy politikai törekvéseik nem hozták el a tartós békét sem Európa, sem a délszlávok számára.

Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tudományos közlemények

Könyvek

- ALBRECHT-CARRIÉ, René. *Italy at the Peace Conference*. New York: Columbia U P, 1938.
- ANTIĆ, Čedomir. *Neizabrana Saveznica: Srbija i Velika Britanija u Prvom svetskom ratu*. Belgrade: Zavod za učenje, 2012. (Cyrillic)
- BERETZKY Ágnes. *Scotus Viator és Macartney Elemér: Magyarország-kép változó előjelekkel (1905–1945)*. Budapest: Akadémia, 2005.
- CORNWALL, Mark. *The Undermining of Austria–Hungary: The Battle of Hearts and Minds*. London: Macmillan, 2000.
- EVANS, James. *Great Britain and the Creation of Yugoslavia: Negotiating Balkan Nationality and Identity*. London and New York: Tauris, 2008.
- HAMMOND, Andrew. *The Debated Lands: British Travel Writing and the Construction of the Balkans*. Cardiff: U of Wales, 2007.
- HANAK, Harry. *Great Britain and Austria-Hungary During the First World War. A Study in the Formation of Public Opinion*. London: Oxford University Press, 1962.
- JESZENSZKY, Géza. *Az elveszett presztízs*. Budapest: Magyar Szemle, 1994.
- KRESTIĆ, Vasilije D. *History of the Serbs in Croatia and Slavonia, 1848-1914*. Belgrade: BIGZ, 1997.
- LAMPE, John R. *Balkans into Southeastern Europe*. London: Palgrave Macmillan, 2006.

- LEDERER, Ivo J. *Yugoslavia at the Paris Peace Conference: A Study in Frontiermaking*. New Haven and London: Yale U P, 1963-
- MARKOVICH, Slobodan G. *British Perception of Serbia and the Balkans, 1903–1906*. Paris: Dialogue, 2000.
- MILLER, Nicholas John. *Between Nation and State: Serbian Politics in Croatia before the First World War*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1997.
- MITROVIĆ, Andrej. *Serbia's Great War, 1914–1918*. London: Hurst, 2007.
- PAVLOWITCH, Kosta Stevan. *Serbia: The History Behind the Name*. London: Hurst, 2002.
- . *Yugoslavia*. London: Ernest Benn, 1971.
- PETKOVIĆ, NATAŠA. *Britanci o Srbiji 1900. do 1920*. Belgrade: Zadužbina Andrejević, 1996.
- RAMET, Sabrina P. *The Three Yugoslavias. State-Building and Legitimation, 1815–2005*. Washington: Woodrow Wilson Center Press, 2005.
- SETON-WATSON, Hugh and Christopher. *The Making of New Europe. R. W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary*. London: Methuen, 1981.
- ŽIVOJINOVIĆ, Dragan R. *America, Italy and the Birth of Yugoslavia (1917–1919)*. New York: Boulder, 1972.
- . *Nadmeni saveznik i zanemareno srpsvo: Britansko-srpski odnosi (1875–1941)*. Belgrade: Albatros, 2016.

Tanulmányok

- BERETZKY Ágnes. 'British Confederation Plans concerning Central and Eastern Europe (1939–1945).' In *A Pentatonic Landscape Central Europe, Ecology, Ecumenism*. Eds. Szabolcs Nagypál and Peter Šajda. Budapest: BGÖI & WSCF-CESR, 2002.
- . 'Hírünk és felelősségünk: Egy szelektív idealista és egy kritikus barát írásai a magyarságról (1906–1945).' In *Korunk*, vol 28, no 12 (December 2017): 61–74
- . 'R. W. Seton-Watson és a trianoni békeszerződés (1918–1920).' In *Valóság*, vol 46, no 1 (January 2003): 78–87.
- . "'Tündérország", avagy "idegen ék"? Magyarország változó képe R. W. Seton-Watson műveiben (1905–1918).' In *Angliától Nagy-Britanniáig: Magyar kutatók tanulmányai a brit történelemből*. Ed. Tibor Frank. Budapest: Gondolat, 2004.
- BRACEWELL, Wendy. 'Balkan Travel Writing: Points of Departure,' In *Balkan Departures: Travel Writing From Southeastern Europe*. Eds. Wendy Bracewell and Alex Drace-Francis. New York–Oxford: Berghahn, 2009.
- CIEGER, András. 'Horvát képviselők a magyar országgyűlésben (1868–1918).' In *A horvát-magyar együttélés fordulópontjai*. Eds. Fodor Pál et al. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015.
- CIPEK, Tihomir. 'The Croats and Yugoslavism.' In *Yugoslavism. Histories of a Failed Idea, 1918–1992*. Ed. Djokić, Dejan. London: Hurst, 2003.
- CORNWALL, Mark. 'Robert William Seton-Watson és a kései Habsburg Birodalom nemzetépítési kísérlete.' In *Párhuzamos nemzetépítés, konfliktusos együttélés*. Ed. Szarka László. Budapest: Országház, 2017.
- DJOKIĆ, Dejan. 'Yugoslavism: Histories, Myths, Concepts.' In *Yugoslavism. Histories of a Failed Idea, 1918–1992*. Ed. Djokić, Dejan. London: Hurst, 2003.
- GOLDSTEIN, Eric. 'Great Britain: The Home Front.' In *The Treaty of Versailles: A Reassessment after 75 Years*. Ed. Manfred F. Boemeke. Washington D.C.: Cambridge U P, 1998.
- . 'Winning the Peace: British Diplomatic Strategy, Peace Planning, and the Paris Peace Conference 1916–1920.' Web: Oxford Scholarship Online (Last accessed: 21 October 2013).
- GROSS, Mirjana. 'Social Structure and National Movements among the Yugoslav Peoples on the Eve of the First World War.' In *Slavic Review. American Quarterly of Soviet and East European Studies*, vol 36, no 4.
- GRIJAK, Zoran. 'Jugoszláv Klub Májusi deklarációja a bécsi Birodalmi Tanácsban (1917)' In *A horvát-magyar együttélés fordulópontjai*. Eds. Fodor Pál et al. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015.
- HANAK, Harry. 'British Attitudes to Masaryk.' In *T. G. Masaryk (1850–1937)*, vol 3. Edited by Harry Hanak. New York: St. Martin's Press, 1993.

- . 'The Government, the Foreign Office and Austria–Hungary, 1914–1918.' In *The Slavonic Review*, vol 47, no 108 (January 1969).
- HAY, William Anthony. 'A Problem Postponed: Britain and the Future of Austria–Hungary, 1914–18.' In *Diplomacy & Statecraft*, vol 13, no 3 (September 2002): 57–80.
- JANKOVIĆ, Dragoslav. 'Srbija i stvaranje Jugoslavije.' In *Politički život Jugoslavije, 1914–1945*. Ed. Acković, Aleksandar. Belgrade: Radio-Beograd, 1973.
- JESZENSZKY Géza. 'A történelmi Magyarország sírásója: H. W. Steed.' In *Emlékirat és történelem*. Ed. by Jenő Horváth and Pál Pritz. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 2012.
- . 'Közép-Európa veszte: az I. világháború.' In *Magyar Szemle*, vol 23, no 9–10 (October 2014): 36–52.
- . 'Magyarország a brit gondolkodásban és külpolitikában, 1848-tól 1945-ig' In *Külgügyi Szemle*, vol 13, no 2 (Summer 2014): 150–175.
- . 'Hungary and *The Times* during the Political Crisis of 1904–1906.' In *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol 21 (1975): 377–410.
- LIEBICH, André. 'The Antisemitism of Henry Wickham Steed.' In *Patterns of Prejudice*, vol 46, no 2 (2012): 180–208.
- LOWE, C. J. 'Britain and Italian Intervention. 1914–1915.' In *The Historical Journal*, vol 12, no 3 (September 1969): 533–548.
- MATKOVIĆ, Stjepan. 'A horvát politika evolúciója az első világháború előestéjén.' In *A horvát-magyar együttélés fordulópontjai*. Eds. Fodor Pál et al. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015.
- . Razmišljanja Iva Pilara i R. W. Seton-Watsona o južnoslavenskom pitanju'. In *Matica Hrvatske*. Web: <http://www.matica.hr/hr/337/razmisljanja-ive-pilara-i-r-w-seton-watsona-o-južnoslavenskom-pitanju-20979> (Last accessed: 29 December 2017).
- MARKOVICH, Slobodan. G. 'Anglophiles in Balkan Christian States (1862–1920).' In *Balkanica*, vol 40: 95–145.
- . 'British Perceptions of the Balkan Christian Countries and Their Identities until 1918.' In *Problem of Identities in the Balkans*. Eds. Markovich, Slobodan G. et al. Belgrade: Anglo-Serbian Society, 2006.
- MARQUIS, Alice Goldfarb. 'Words as Weapons: Propaganda in Britain and Germany during the First World War.' In *Journal of Contemporary History*, vol 13, no 3 (July 1978): 467–498.
- MILLMAN, B. 'The Lloyd George War Government, 1917–18.' In *Totalitarian Movements and Political Religions*, vol 3, no 3: 99–126.
- MILUTINOVIĆ, Kosta. *Rimski kongres potlačenih naroda 1918. i poslednjih pokušaji formiranja Jadranske Legije*. Zadar: n.a., 1968.
- . *R. W. Seton-Watson i Jugoslavenski odbor u Londonu*. Zagreb: JAZU, 1966.
- . *Seton-Watson i Dalmacija*. Zadar: Zadarske Revije, 1957.
- MAY, Arthur J. 'R. W. Seton-Watson and the British Anti-Hapsburg Sentiment.' In *The American Slavic and East European Review*, vol 20, no 1.
- . 'Seton-Watson and the Treaty of London.' In *The Journal of Modern History*, vol 29, no 1.
- MILLER, Nicholas John. 'R. W. Seton-Watson and Serbia During the Reemergence of Yugoslavism, 1903–1914.' In *Canadian Review of Studies in Nationalism*, vol 15, no 1–2.
- OKEY, Robin. 'The *Neue Preie Presse* and the South Slavs of the Habsburg Monarchy, 1867–1914.' In *The Slavonic and East European Review*, vol 85, no 1 (January 2007): 79–104.
- OSTOJIĆ-FEJIĆ, Ubavka. 'Robert Vilijam Siton-Votson I Dzordze Makoli Traveljan u Srbiji, 1914–1915.' In *Istorijski časopis*, vol 29–30 (1982–1983): 493–502. (Cyrillic)
- PAVLOVIĆ, Srdja. 'The Podgorica Assembly in 1918: Notes on the Yugoslav Historiography (1919–1970) about the Unification of Montenegro and Serbia.' In *Canadian Slavonic Papers*, vol 41, no 2 (June 1999): 157–176.
- PAVLOWITCH, Kosta Stevan. 'Serbia, Montenegro and Yugoslavia.' In *Yugoslavism. Histories of a Failed Idea, 1918–1992*. Ed. Djokić, Dejan. London: Hurst, 2003.
- . 'The First World War and the Unification of Yugoslavia.' In *Yugoslavism. Histories of a Failed Idea, 1918–1992*. Ed. Djokić, Dejan. London: Hurst, 2003.
- PÉTER, László. 'R. W. Seton-Watson's Changing Views on the National Question of the Habsburg Monarchy and the European Balance of Power.' In *Slavonic and East European Review*, vol 82, no 3.

- . 'The Army Question in Hungarian Politics, 1867–1918.' In *Central Europe*, vol 4, no 2 (November 2006): 83–110.
- . 'The Dualist Character of the 1867 Hungarian Settlement.' In *Hungary's Long Nineteenth Century*. Ed. Miklós Lojók. Leiden: Brill, 2012: 213–280.
- RUSINOW, Dennison. 'The Yugoslav Idea before Yugoslavia.' In *Yugoslavism. Histories of a Failed Idea, 1918–1992*. Ed. Djokić, Dejan. London: Hurst, 2003.
- ŠEPIĆ, Dragovan. 'Jugoslavensko pitanje u politici Saveznika, 1914–1918.' In *Politički život Jugoslavije, 1914–1945*. Ed. Acković, Aleksandar. Belgrade: Radio-Beograd, 1973.
- . 'The Question of Yugoslav Union in 1918.' In *Journal of Contemporary History*, vol 3, no 4 (October 1968): 29–43.
- SETON-WATSON, Christopher. 'Masaryk and R. W. Seton-Watson.' In *T. G. Masaryk (1850–1937)*, vol 3. Ed. by Harry Hanak. New York: St. Martin's Press, 1993.
- SETON-WATSON, Christopher. *Introduction to R. W. Seton-Watson and His Relations with the Czechs and Slovaks*. vol 1. n/a: Matica Slovenska, 1995.
- SKED, Alan. 'Historians, the Nationality Question, and the Downfall of the Habsburg Empire.' In *Transactions of the Royal Historical Society*, vol 31 (1981): 175–193.
- SOKCSEVITS, Dénes. 'A fiúmei rezolúció és az 1905 és 1907 közötti horvát–magyar közeledés előkészítése a horvát sajtóban.' In *Századok*, vol 139, no 3 (2005), 768–784.
- STONE, Norman. 'Constitutional Crises in Hungary, 1903–1906.' In *The Slavonic and East European Review*, vol 45, no 104 (January 1967): 163–182.
- SUPPAN, Arnold. 'Masaryk and the Trials for High Treason against South Slavs in 1909.' In *T. G. Masaryk (1850–1937)*, vol 1. Edited by Stanley B. Winters. London: MacMillan, n/a.
- TAYLOR, Philip M. 'The Foreign Office and British Propaganda during the First World War.' In *The Historical Journal*, vol 23, no 4 (1980): 875–898.
- TIHANY, Leslie C. 'The Austro–Hungarian Compromise, 1867–1918: A Half Century of Diagnosis.' In *Central European History*, vol 2, no 2 (1969): 114–138.
- TRGOVČEVIĆ, Ljubinka. 'South Slav Intellectuals and the Creation of Yugoslavia.' In *Yugoslavism. Histories of a Failed Idea, 1918–1992*. Ed. Djokić, Dejan. London: Hurst, 2003.
- ZLATAR, Zdenko. 'The Yugoslav Idea and the First Common State of the South Slavs.' In *Nationalities Papers*, vol 25, no 2.
- ŽIVOJINOVIĆ, Dragan R. 'King Nikola and the territorial Expansion of Montenegro, 1914–1920. In *Balkanica*, vol 40 (2014).

